

Az új értelmű román nacionalizmus*

MA már minden, történelmileg csak egy kissé művelt ember előtt is világosan áll, hogy nagy különbség van a háború előtti és a háború utáni nacionalizmus között. Az első: *politikai irányzat*, mely valamilyen elvi-elméleti alapvetésből indul ki s megvalósulását politikai úton, parlamentáris rendszerrel, az államkormányzásban keresi. A háború utáni, a tulajdonképpeni huszadik századi nacionalizmus nem politikai, hanem *totális igényű mozgalom: kiindulási pontja nem valamilyen új elmélet, hanem valamilyen új hit; megvalósulási útja és területe pedig nem a kormányzás új formája, hanem az új ember és új társadalom kialakítása s ennek csak függvénye azután az új államforma és kormányzás. Eredete, belső magatartása oldaláról tekintve korunk nacionalizmusát, tekintetbe véve a benne majd mindennütt megnyilatkozó mítoszkeresést, miszticizmusra hajló lelkeséget, hivatástudatot, a misszió, a küldetés hangsúlyozását, közösségalkító erejét és fegyelmező, aszkézisre indító természetét – vallási jelenségnek kell tekintenünk.* E vallási jelleg, vallásos tartalom megnyilvánulhat új, faji alapú, pogány vallás létrehozatalában is, de megnyilvánulhat az illető nemzet régi vallásának bizonyos új értelmezésében és proklamálásában. A vallás az élet totális szemlélete és élése. Úgy, hogy az új értelmű nacionális mozgalmak ismérve gyanánt emlegetett totalitárius igény valójában e mozgalmak vallási jellegének a következménye és kivetítése.

* *Tárgyilagos ismertetést* óhajtanak nyújtani e sorok a román élet néhány mai jelenségéről. Többszöri átdolgozás után készül sajtó alá ez az ismertetés s az átdolgozások értelme éppen ennek a tárgyilagos jellegnek a keresése volt. Kevés többértelmű és gyanúsabb zengésű szó van ma az európai művelt nyelvek közéleti szótárában, mint – ez a magyarul pontosan vissza nem adható – fogalom: a nacionalizmus. Aki csak leírja ma ezt a szót, vagy esetleg éppen róla, jelentéséről, jelenségköréről ír, – egytől-egyig gyanú alatt áll.

Nem a gyanúsítástól való félelem, bizonyos csoportokkal és vezetőkkel való szembekerüléstől való tartózkodás az, ami e tanulmány állásfoglalás-mentessége feletti örökösre indított. Kettős megfontolás készített erre. Egyfelől erdélyi magyar közéletünknek, – hallgatólagosan bár – de egyetemesen elfogadott szabálya iránti engedelmisség. E szabály, mondjuk inkább gyakorlat, – erdélyi magyarságunk életérdekeinek védelmében – a jobboldal és baloldal élesen elhatárolt frontjai között döntés nélküli előhaladásra kötelez. A másik indok viszont, amely e tanulmány tárgyilagos adatközlő jellegét indokolja, az, hogy a nacionalizmus melletti vagy elleni állásfoglalás elsősorban e kérdésnek erdélyi magyar életünkön belüli eldöntését írja elénk s csak ezután lehet az itt nyert szemléletet más népek nacionalizmusának bírálatára átvinni. Enélkül, közelebbi anyagon, napi sajtónk tavalyi, természetlen spanyol vitáját idéznők fel.

Politikai érdekeltség és mozgalmi cél nélkül indul tehát a Hittel olvasói felé ez a tanulmány, s egyedül a román élet felőlt jelenségkörének a szokásos hírlapi beállításoknál alaposabb megismerésének és hívebb megismertetésének érdekére tekint.

Kétségtelen, hogy a mai román nacionalizmus kaleidoszkópjában benne van egy egész sereg társadalmi, politikai, közművelődési, ágazati törekvés és mozgalom. Amikor azonban az *új értelmű* román nacionalizmust keressük, azt tehát, amelyet nem terhel semmilyen múlt századbeli örökség, háború előtti politikai elmélet, liberális tanrendszer s amelyik – éppen azért, mivel korunk benne fejeződik ki – a legnagyobb dinamikát mutatja, olyan erők rendelkezéseit, amelyek túlszárnyalják mozgalmi kereteiken, s az egész mai román életet áthatják s meghatározzák, – szóval: amikor ennek a nacionalizmusnak a nyomait keressük a mai román életben, azokat a jelenségeket, állásfoglalásokat, mozgalmakat kell feljegyeznünk, amelyekben ezt a vallási tartalmat s az ezekből folyó totalitárius jelleget fedezzük fel.

Három jelenségkör tárja elénk ennek az új értelmű román nacionalizmusnak a kibontakozását:

1. *a román egyház szerepe a mai román életben;*
2. *a „Gândirea” c. folyóirat művelődési irányzata;*
3. *a Mihály arkangyal légiójának mozgalma.*

A román egyház nacionalizmusa

VALLÁSI JELENSÉG a román nacionalizmus, ezalatt nem azt kell értenünk, mintha a román életben belül valami új, természeti vallás volna kialakulóban, valami, ami hasonlatos lenne az új német pogánysághoz, egy új, most születő népi-vallási mítosz, mely a maga dinamikájával feszítené és új távlatok elé kényszerítené a már egyképpen berendezett nemzeti életet. A román nacionalizmusban vallási jelenséget látunk, mely elsősorban abban áll, hogy a román élet irányításában a vezető szerepet ismét a román egyház szerzi meg.

A múlt század közepén, Cuza fejedelem országlása alatt, az addig csak irodalmi és művelődési téren jelentkező román liberálizmus bevonul a román élet széles körű irányításába is, s egyik legelső feladata a kolostorok, elsősorban a keleti, görög kolostorok vagyonának a kisajátítása. Ez az 1864-es törvény a gazdasági alapot húzta ki a román egyház alól, s ezzel együtt összeomlott a román egyháznak, s elsősorban a kolostoroknak addigi nagy jelentősége, nemzetformáló szerepe. A gazdasági területen megindult szekularizációt követte azután a nemzeti élet minden területén való szekularizáció. Éppen azért az 1937. évet, amelyben a román parlament megszavazott egy törvényt, melyben a kolostorok újrászervezését rendeli el s földet juttat minden egyes kolostornak, hogy munkáját, nevelő és irányító szerepének betöltését ne akadályozza meg az anyagiak hiánya, – ezt az évet s ezt a rendelkezést jelentőségteljesnek kell tekintenünk, zárókönek, mely a román élet szekularizált, liberális korszakának a végét jelzi. Politikai csoportok, nagynevű családok, titkos társaságok, egyetemes érvényűnek tartott politikai importeszmék helyét a román élet vezetésében újból átveszi a román egyház.

A ROMÁN EGYHÁZ fogalmának a tisztázása az első kérdés, amely itt előtűnik áll. Nyugati keresztény világunkon belül ismeretlen az egyháznak az a nacionális jelentkezése, mint amilyent az ortodoxia világában és közelebbről a román életben látunk. Gondolkodásunk és hitvallásunk szerint az egyház Krisztus egy-

háza, keresztény egyház, egy szent, katolikus egyház, történelmi megjelenésében konfesszionális karakterű, római vagy görögkeleti, anglikán vagy helvét hitvallású egyház. A nemzet az egyháznak csak munkaterülete, de nem tartalmi, hivatásbeli meghatározója. Az egyháznak a lényege az, hogy egyház, és csak időbeli járuléka az, hogy nemzeti egyház.

Mindezeket nem a „román egyház” valóságának bírálataul írtam le, hanem csak azért, hogy világosabban lehessen rámutatni arra a sajátságos álláspontra, mely a román egyház elnevezésének a használatában – tudományos egyháztörténeti, politikai és köznapi használatában – fejeződik ki. Az ország uralkodó egyháza: a görögkeleti ortodox egyház a román közvéleményben mint „román egyház” él, s ez az egyház mint „román egyház” igényli magának népe és országa legfőbb szellemi irányítását.

Ebben a fogalomban a „románság” és az „egyház” teljes egységbe jutása fejeződik ki. Ezt a tézist a román egyháztörténészek azzal szokták igazolni, hogy a románságnak, mint népnek, a kialakulása egybeesik a román keresztyénségnek a kialakulásával. A román nép és a román egyház egyugyanazon történelmi folyamathoz tartoznak az eredménye. De tovább is megy ez az egyháztörténeti bizonyítás, – mely valójában inkább csak szemléltetés, – amikor rámutat arra, hogy a történelem folyamán milyen szorosan együtt halad a népnek és az egyháznak a sorsa szenvedésekben és diadalokban, bukásokban és megújulásokban.

A „román egyház” fogalma ezt a történeti megalapozású nacionális egyházi tudatot juttatja kifejezésre. Nem jogosult feltenni sem az egyik, sem a másik tényező elemzésén elindulva, hogy hogyan is jut e két különböző valóság egységbe. Itt egyenesen azt kell megfigyelnünk, hogy a „román egyház” kifejezésben megnyilvánuló egység valóság, nem kérdés, nem probléma, nem feladat vagy megoldás, hanem a román életnek történeti gyökerű ténye.

A román egyház letéteményese és őrizője a román nép életének és igazi hagyományainak. Jogosult tehát, hogy múltbeli szerepének megfelelően a jelenben is a népi – nemzeti – állami életnek irányítója legyen.

Az alábbiakban a román egyház Szent Szinódusának két ez évbeli nagyerejű határozatát magyar fordításban közlöm, amelyek világosan rámutatnak arra, hogy milyen módon és milyen mértékben igényli magának az egyház, hogy népe egész, totális életének az irányítója legyen.

AZ EGYHÁZ HIVATÁSA A NEMZET ÉLETÉBEN, erről szól az első határozat, melyet 1937. március 10-i ülésében hozott a szinódus, és pedig akkor, amikor az ország kultuszminiszterének összehívására azért gyűlt össze, hogy a papok politikai tevékenységének az eltiltásával foglalkozzék. A napi politikába való beavatkozást el is tiltotta e zsinati ülés, de amellet ebben az igazán nagyvonalú határozatban körvonalazta a maga egyházi álláspontjából az egész nemzetpolitikai kérdést, erőteljesen proklamálva a „román egyház” szerepét, vezető szerepét a mai román életben¹:

„Nihil sine Deo.

Az utóbbi időben olyan hangok hallatszottak, amelyek követelték, hogy a pap a maga teljes munkásságát korlátozza az oltári szolgálatra; követelik, hogy ne éljen

¹ Revista Teologică . Nagyszeben, 1937., 4. szám , 160–162. l.

többé a valóságos életben, s hogy ne mutasson semmilyen határozott állásfoglalást, olyant, amilyenre pedig őt Krisztus és az egyház szolgálatára való elhívott jellege kötelezi.

Ennek a kívánságnak az egyház és a papság nem tehet eleget. Ha a múltban – mint majdnem egyetlen útbaigazító és ápoló – jó part felé tudta vezetni a román népet, nem értjük meg, hogy miért nyilvánul meg ma annyi bizalmatlanság vele és a román élet közepette való tevékenységével szemben. Az egyháznak és a papságnak az iránt a nemzet iránt való szeretetét, amellyel egyé forrt össze egy oly hosszú múlt alatt, nem tudják megőlni azok, akik nem kívánják a mai életben való jelenlétét.

Emellett azonban maga az ortodox tan is az egyház gondjává teszi, hogy *örökadjék annak a népnek a totális élete felett, amelyik közé Isten küldötte.*

Az egyháznak nemcsak az imádkozás a feladata, hanem az is, hogy irányítsa az embereket életük minden területén, hogy előhaladhassanak ama egyedül boldog cél – az örökélet felé.

Az egyház határozott világnézettel és annak az alapján álló etikai programmal rendelkezik, mely átfogja az egész emberi életet. Az egyház nem avatkozik bele a politikai pártok harcába, és nem jelenti ki az egyiket jobbnak, mint a másikat mindaddig, míg azok csak módszerre nézve különböznek egymástól és nem térnek el az egyház etikus programjától. Azonban joga van ahhoz, hogy tevékenységét felfokozza, hogy a román nép rétegeiben elmélyüljön a keresztyén gondolkodás és a keresztyén etikai magatartás – és joga van ahhoz is, hogy harcoss magatartást tanúsítson minden törekvéssel szemben, amely a politika álarcában a keresztyéniséggel ellentétes életnézetet és etikai programot terjeszt.

A keresztyén világnézet és a keresztyén erkölcsan alapján hisszük, hogy itteni és mostani körülményeink számára megállapíthatjuk a következő programot, amelyet – szeretnők – ha figyelembe venne az egész román nép, minden politikai párt s amelynek a vonalán fog küzdeni az egyház mindvégig a nemzeti életben:

1. Államunk életének egyéni, társadalmi, művelődési, iskolai és gazdasági vonatkozásában szoros kapcsolatba kell kerülnie és maradnia az Istennel az ő Megváltó Fia, az Úr Jézus Krisztus által. Törekednünk kell arra, hogy eltűnjék a szekuláris, a közömbös, sőt az Istennel szemben ellenséges szellem. Ültessük bele az emberekbe azt a meggyőződést, hogy a nemzet felemelése érdekében semmi komolyat sem lehet alkotni Isten nélkül. „Nihil sine Deo”; ez a román korona jelmondata.

2. A mi államunk román állam, melyet a román nemzet alkotott meg példátlan áldozatok árán – saját maga megmaradásáért, megerősödéséért és megnemesedéséért, fizikai és lelki tulajdonságai kifejtéséért, – azért, hogy minél magasabb szintre emelhesse saját politikai és lelki értékét. Az állam minden törvénye, tevékenysége, eszméje és minden törvény, tevékenység és eszme, mely az állam területén megjelenik a nemzet tartós javát kell, hogy szolgálja, vagy azt legalábbis meg nem károsíthatja. Nem a telhetetlen pillanatnyi örömei és becsvágai, nem a demagóg eszközökkel felbolygatott tömeg akarata, hanem a nemzet századok feletti jó sorsának megalkotása kell, hogy vezesse az állam tevékenységét.

3. A nemzet egész életét példaadással és komoly irányítással kell segíteni, hogy a keresztyén erények szabálya szerint folyjon. Imádság, munka, becsület, komolyság, áldozatos szellem – ezek azok az erők, amelyek fenntartják egy nép

egészségét és növelik szakadatlanul az erejét. *Azok az erények, amelyek az embert előkészítik az örök életre, ugyanazok, mint amelyek fenntartják az emberi közösségeket.* Ahhoz, hogy ezeknek az erényeknek a tiszteletére eljussunk, hogy ne csak idői jellegük szerint világítsuk meg, hanem azért is, hogy az örök életre néző jelentőségüket megértsük.

4. Az elmondottakkal összhangzásban az egyház tiltakozik az ellen a világnézet ellen, mely az embert csak materiális gyönyörök és materiális paradicsom utáni vágyakozásra ösztönzi, tudva azt, hogy minden fanatizmus és minden szenvedély, mely anyagi érdekekből fakad, lealacsonyítja az embert igazi hivatásához képest. Csak a lelkiekért való küzdelem nemesíti meg az embert és viszi a haladás felé.

5. Gondot viselve a nemzet minden fiára, az egyház elítél minden kapzsi individualizmust, valamint az önkénynek, a terrornak és a brutalitásnak minden tettet, elítéli azonban az osztályharcot is, olyan törvényeket és román életet követelve, amelyek a testvériség és a nemzeti szolidaritás szellemét fejezik ki. Az egyén a maga szabadságát, fizikai és szellemi erejét ne az önző érdek centrifugális irányába, hanem a nemzet szolgálatának az irányába használja. A keresztény eszmény: a szolgáló személyiség és nem a meggazdagodó egyén. Az osztályok kiegészítik egymást, tanulják meg tehát egymást szeretni és egymást segíteni, mint ugyanazon test szervei.

6. *A más nyelvű és más vallású állampolgárok* – miután a törvénytelenül megszerzett állampolgárságok felülvizsgálatnak – törvényes bánásmódban fognak részesülni és támogattnak fognak a haladásra irányuló törekvéseikben, egyben azonban ellen is őriztetnek, hogy ne károsítsák meg semmivel sem a román népet. Tiszteelve minden állampolgár jogait: *politikai egzisztenciánknak nemzeti jelleget és szervezetet fogunk adni.*

7. Hogy ezt a munkát a nemzet és a román állam megszilárdulásának az érdekében elvégezhessük, szükségünk van a nemzet és az ország minden fiának békéjére, jó egyetértésre és testvériességére, hogy a nemzet és az ország minden fia egy legyen a törvény, az uralkodó és az állam monarchikus formájának tisztelésében.”

A ROMÁN EGYHÁZ jelen kíván lenni népe életének az eseményeiben, és pedig a maga tanácsaival és útmutatásával. A második szinódusi határozat, amelyikre itten hivatkoznunk kell, még világosabban mutatja, hogy milyen határozott módon igényli magának az egyház ezt az irányító szerepet – nemcsak az egyetemes érvényű elvek általánosságában, hanem az egyes konkrét társadalmi, közéleti, politikai kérdésekben is.

A második határozat² 1937. március 11-én bocsátatott ki s a román egyháznak a szabadkőművesség elleni állásfoglalását tartalmazza. A liberálizmus szellemi és társadalmi örökségét felszámoló korunk a szabadkőművesség alkonyát jelenti. A történeti egyházak és a nemzeti mozgalmak egyaránt kimondták halálos ítéletét. Ez a szinódusi nyilatkozat azonban nemcsak pusztán kortünet, hanem az új értelmű, keresztény vallásos hitű román nacionalizmusnak egyik leghatalmasabb dokumentuma.

² Revista Teologică. Nagyszeben, 1937., 4. szám, 162–164. l.

A határozat első öt pontja egyházi-teológiai szempontok alatt bírálja a szabadkőművességet. Azonban ezen túlmegegyés és a román egyház nemzeti hivatásának tudatában és érvényesítéseképpen egyházi mivoltában, társadalmi és nemzeti szempontok alatt is foglalkozik a szabadkőművesség kritikájával.

„A felsorolt vallási okokon kívül az egyház szociális természetű indokokat is tekintetbe vesz, amikor megkezdheti harcát a szabadkőművesség ellen.

A szabadkőművesség állandó erjesztő és a társadalmi rend titkos aláaknázója azáltal, hogy az állam hivatalnokait, a tiszteket eszközeivé teszi s oly tekintélynek rendeli alá őket, amely különbözik a társadalmi rendet látható módon képviselő tekintélytől. Olyan tényezők eszközeivé teszi őket, melyeket még ők maguk nem ismernek és kényszeríti, hogy ismeretlen politikai célokért és eszmékért küzdjenek. Kétszínű, háttérből folytatott harc ez, mely az állam életének és a közrendnek a biztonságát veszélyezteti. Harc, mely a hazugságra és a sötétségre támaszkodik. A keresztény esküvel szemben, melyet ezek a tisztviselők letettek az államnak, itt egy pogány esküt tesznek le.

A szabadkőművesség küzd a természeti törvény ellen, amelyet Isten adott s amelynek értelmében az emberiség nemzetekből áll. Az ortodox egyház, amely mindig ápolta a nemzetek lelki sajátosságát, segítette őket, hogy megszervezzék szabadságukat, hogy megőrizték az elnyomóktól fenyegetett létüket, nem tűri el ezt az emberiség kebelében lévő szellemi változatgazdagság kiirtására indított harcot.

Az eszközök, amelyeket az egyház alkalmasaknak ítél arra, hogy az Isten, a társadalmi-erkölcsi rend és a nemzet ez ellenségével szemben alkalmazásba vegyen, a következők:

1. Állhatatos küzdelem írásban és szóban a szervezet céljainak és átkos tevékenységének a leleplezésére.

2. A román tanult embereknek – kik részt vesznek ezekben a páholyokban – arra való biztatása, hogy lépjenek ki. Ha nem akarnak kilépni, úgy a „Frăția Ortodoxă Română”, melyet ki kell terjeszteni az egész országra, fog arra törekedni, hogy elszigetelje őket.

Az egyház megtagadja a temetés szolgálatát tőlük, ha nem térnek meg.

Nem fogja megtűrni jelenlétüket az egyházi testületekben.

3. A papság felvilágosítja a népet arról, hogy milyen célokat követ a szabadkőművesség és azt fogja tanácsolni, hogy óvakodjék szavazatát olyanokra adni, akik tagjai valamelyik páholyoknak.

4. A szent szinódus, az egyházi testületek és a vallásos alakulatok együtt kéri a kormányt és a törvényhozó testületeket, hogy hozzanak törvényt e titkos szervezet feloszlására. Ha a kormány ezt nem teszi meg, a szent szinódus gondoskodni fog arról, hogy a törvény parlamenti kezdeményezéséből jöjjön létre.”

Ez a határozat utal az egyik egyháztársadalmi szervre: a „Román Ortodox Testvériség” alakulatára, mely hivatva van arra, hogy a román értelmiség egyházi nevelője és összefogója legyen. Tekintve, hogy a művelt középosztály férfitagjait igyekszik összegyűjteni, kétségtelen, hogy egyik legerősebb belső támasza a hivataltalos román egyháznak abban, hogy megvalósítsa a maga szellemi nevelő-irányító szerepét az egész nemzetközösségen belül. Emellett azonban a nyugati protestáns és katolikus egyház társadalmi, missziós, sajtó-, teológiai, szociális-segítő munkamódszereinek, alakulatainak és útjainak egész hosszú sorát veszi át ez az egyház

és igyekszik a maga hitfelfogása, sajátos világa szerint átalakítani és beilleszteni a maga román egyházi mivoltának a megépítésébe. Hatalmas méretű, új, modern szellemű egyházi munka folyik a miáltalunk felületesen sokszor mozdulatlanul itélt román ortodox egyház kebelében, melybe egyaránt beletartozik nagyszerű tudományos és informatív sajtójuk, komoly teológiai munkásságuk, lelkészképzésük és szerzetesi életük elmélyítése, egyháztársadalmi szervezeteik kiépítése és a viszarománosítás egyházi missziójának megszervezése.

A román nacionalizmusnak valóban hatalmas erő tartaléka a román egyház történeti kerete, amely azonban élő, mai tartalmat őriz. A román nemzeti megújulás igazi vezére között éppen ezért elsősorban az egyik egyházfőnek a nevét kell idejegyeznünk ez összefoglaló tanulmány elejére. Dr. Bălan Miklós, Erdély ortodox érseke, a közölt két zsinati határozat szerzője az, akinek nevét fel kell jegyeznünk e – különben nem személyiségeket, hanem jelenségeket és mozgalmakat ismertető írásban. Ő ma a „román egyház” valóságának a román nemzeti életben a leghatalmasabb proklamálója, annak az egész irányzatnak, munkának, mely a román egyház történeti erőinek időszerű felszabadításában áll, a legelismertebb vezére.

A Gândirea irányzata

NICHIFOR CRAINIC szerkesztésében immár 16 éve jelenik meg ez a széles érdeklődésű havi folyóirat, melyet az új értelmű román nacionalizmus szellemi központjának tekinthetünk. Szerkesztője: teológus, filozófus, politikai és szépirodalmi esszéíró és kiváló lírai költő. Egyik méltatója szerint a háború utáni román szellemi életnek olyan vezető, szintétizáló egyénisége, amilyen a háború előttinek Jorga Miklós volt.

A folyóirat hátlapján felsorolt 40 munkatárs neve között megtaláljuk a mai legkiválóbb román filozófusok, esztétikusok, irodalom- és művészettörténészek nevét ugyanúgy, mint a regényírókét, kritikusokét, festőkét, szobrászokét, építészekét és politikai újságírókét. S bár a folyóirat ily sok terület munkásainak dolgozatát egyesíti magában, mégsem válik tarka magazinná, mivel minden száma érezteti, hogy e lap mögötti csoportosulás nemcsak néhány tehetséges ember esetleges összehaverődése, hanem határozott állásfoglalású alkotók közös munkavállalása.

Itt egyenesen ennek a határozott állásfoglalásnak a mibenlétét szerelnők felrajzolni. E művelődési folyóirat egységes állásfoglalása révén nemcsak tudományos és szépirodalmi olvasmány, hanem a román életben belül egy új szellemi irányzat kialakítója s az új értelmű román nacionalizmus legöntudatosabb vallója.

A ROMÁN SZELLEMI ÉLET TÖRTÉNETÉBEN a *Gândirea* irányzata bizonyos folyamat megszakítását és a hagyományos alapokhoz való visszatérést jelenti. Nichifor Crainic 1936-ban megjelent könyvének: Iránypontok a zűrzavarban (Puncte cardinale in haos) egyes tanulmányai: A hagyomány lényege, A második függetlenség, Hitvallás, Jorga Miklós esztétikája mutatnak rá arra, hogy miként illeszkedik be ez az irányzat a román szellemi élet eddigi történetébe.

A *Gândirea* tiltakozás a modern román szellemi életnek gyökértelen, Nyugat-Európát és főképp Párizs dekadenciáját szolgáló módon majmoló irodalmi és közművelődési eltévelyedései ellen. Találó kifejezéssel ő ezeket a jelenségeket „intellektuális riportirányzat”-nak nevezi. Tiltakozás ama írók ellen, akik a román

életnek Európához való közeledését képzelgik, azonban meddőségük ezt nem tudja sajátos román alkotásoknak európai mértékű sorában megvalósítani, szellemi munkájuk folytonos receptív munka: Nyugat eredményeinek tudomásul vétele és nyilvános nyugtázása. Ez az irányzat odáig erősödött, hogy Lovinescu Jenő kritikai és irodalomtörténeti munkái az „utánzás törvényét” már az egész román kultúrélet alapvető törvényeként mutatták be, s e törvénynek való engedelmességben jelölték meg a román szellemi élet előhaladásának egyedül lehetséges útját.

Ezzel az irányzattal szemben a *Gândirea* a román kultúraalkotás alaptörvényének a tradicionálizmust tartja. S ebben a tekintetben vállalja a *Semănătorul* (Magvető) háború előtti irányának az örökségét és a folytatását. Mi volt a *Semănătorul*? „Két vezető gondolat határozza meg a *Semănătorul* mozgalmát: a történelmi gondolat és a népi gondolat. A mozgalom lángeszű vezetője (Jorga Miklós) határozott célt írt a mozgalom elé, amellyel szemben nem tűrt ellenmondást. Ez a cél az összes románok politikai egyesülése volt. E cél elérése érdekében szükségként mutatkozott a nemzeti energiákban való hit. Innen származik a múlt dicsőítése történettudományban, elbeszélő költészetben és regényben, valamint a nép dicsőítése lírában és novellában. A *Semănătorul* múlt felé fordulása menekülés volt a múltba, mivel csak ott találta meg az egyesülés történeti előképét, valamint az egyesülésre törő népi dinamizmus történeti bizonyosságát. A *Semănătorul* paraszti iránya a névtelen hősiesség felmagasztalása volt, ennek kellett lelkesítenie a jövő háború hadseregét.”

Összefoglalhatjuk tehát: a *Semănătorul* a román nép és a román múlt talaján álló nemzeti kultúraalkotás volt egy politikai cél szolgálatában. A cél megvalósult s a román kultúrélet egyszerre céltalan bizonytalanságba került. Mintha felmerült volna a kérdés: az összes románok politikai egyesítése után mi rendeltetése van még a románságnak a földön?

„*A Semănătorul nemzedékének feje felett mint spirituális tető feszült az összes románok egyesülésének eszméje – s ezt az eszmét elérte. A háború utáni nemzedék lábai ott állanak, ahová a megelőzők fejük tetejével sem értek el. S bár a tegnapi hatalmas igazságok talaján állottunk, mégis ürességet és céltalanságot éreztünk, időnk nem kikristályosodott; hanem zűrzavaros idő. Amikor azonban ezt láttuk, kifeszítettük házuk felett – mint kék tetőt – népünk hitének égi mennyezetét. Ez pedig olyan széles, hogy elfér alatta népünk múltja, jelene és jövője is.*”

Így születik meg a román nép és a román történelem nacionális talajára építő, de immár nem politikai, hanem spirituális tartalmú művelődési irányzat. Ma még talán nem látszik világosan, de azért le merjük írni, hogy itt a román kultúréletnek olyan fordulópontját látjuk, amelyikhez mérhető csak az „erdélyi iskola” megindítása volt a XVIII. század végén. A nemzeti kultúra a politikai egység szolgálatában: ez volt az 1780–1920 közötti korszak jellemzője. 1920. után, amikor az európai kultúréleten belül a középkor és a reformáció értékeinek az újra felfedezése következik be, a román szellemi élet is visszafordul a *Gândirea* irányzatán keresztül a XVII. század és különösen Constantin Brâncoveanu korszakának ortodox egyházi szellemű, gazdag kulturális örökségéhez.

A *Gândirea* tehát hagyományos szellemi irányzat, tradicionalizmusa azonban csak egy részében egyezik meg a *Semănătorul* álláspontjával, más részében egy sokkal régebbi hagyományhoz, a román nép egyetlen, igaz, átfogó és egyben a továbbhaladás útját is megadó hagyományához: az ortodoxiához tér vissza. „A föld

felett, amelynek a szeretetét a *Semănătorul*-tól tanultuk meg, mi látjuk az ortodox egyház ivelő, azúros mennyboltját. Mi látjuk, hogy ennek az egyháznak a lényege miként vegyül össze mindenféle etnikumunk lényegével. A mi számunkra és azok számára, akik utánunk jönek, történelmünknek, népeletünknek és népművészetünknek a jelentése lepecsételt titok, sorsa pedig megpecsételt végzet marad, ha nem vesszük tekintetbe a keresztény tényezőt. A kereszténység a Lélek örök hagyománya, amely az emberi rendben megelőzi és meghatározza a népi hagyományt.”

Megállapítottuk, hogy a román egyház a maga hivatalos szervein keresztül miként proklamálja és valósítja meg vezető szerepét a román élet egész területén – a román nacionalizmus előtörése kapcsán. A *Gândirea* a maga rendjén ismét azt mutatja, amit a román egyház hivatalos proklamációi: a román nacionalizmusnak, mint vallási jelenségnek a kibontakozását. Egy tudományos és a kultúra széles területeit felölelő folyóirat irányzatában azonban ez a jelenség egészen más megjelenési formát nyer. Feladata nem az, hogy *proklamálja* a román életben belül az ortodox szellemű kultúra egyedüli elsőbbségét és irányító szerepét, hanem az, hogy a maga tudományos, kritikai és filozófiai szintézis munkájával *igazolja, megkeresse és megteremtse* ezt a kultúrát a vallóinak, íróinak és tudósainak elvitathatatlan értékéből másokkal is elismertesse és így általánosan uralkodóvá tegye. Amire a *Gândirea* vállalkozik, az lényegében hitvallásilag kötött, irányított kultúraalkotás és kultúraértelmezés.

Természetesen itt már nem lehet olyan dogmatikus előfeltételezésekkel indulni, mint a közélet területén s ha az egész román kultúra egyedül helyes és termékeny útjának az ortodox szellem útját tartja, állásfoglalásának tudományos és filozófiai átgondolására kötelezett. A románságnak, mint sajátos kultúrának, és az ortodoxia hitvilágának az egysége és ennek az egységnek a jövőre néző kultúraalkotásának az érzése és bizonyos történeti érvek alapján. Így válik a *Gândirea* állásfoglalásának, mondjuk: világnézetének központi kérdésévé az ortodoxia és a nemzeti kultúra, vagy még egyetemesebben: az ortodoxia és a nemzet kérdése. E központi kérdésre adott válaszában az egész új értelmű román nacionalizmusnak önmagáról, belső lényegéről adott vallomását, hitvallását látjuk s a központi állásfoglalásnak a rendszerező tekintete alatt tudjuk különböző jelenségeit összefogni.

ORTODOXIA ÉS NEMZET: e központi jelentőségű kérdés vizsgálatánál a *Gândirea* különböző elvhirdetői (Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Vasile Băncilă) az ortodoxia vizsgálatából indulnak ki. Az ortodoxia sajátos lényegének megragadására irányuló nagyvonalú kísérlet a román teológiában Nichifor Crainic nevéhez fűződik. Az „Ortodox Misztiká”-ról a bukaresti egyetemen az 1935 – 36. esztendőben tartott előadásaira gondolunk. Itt kifejtett gondolatrendszerének tömör vázlata *Az ortodoxia – a mi világnézetünk* címen a *Gândirea* 1937. januári számában jelent meg, továbbá külön füzetben is.

Gondolatmenetének azt a részét ismertetem, melyben Aeropagita Dionisios³ pántheisztikus-hierarchikus világképét nyitja fel, s azt modern formába öntve az ortodoxia világszemléletének s nemzetéről való felfogásának tengelyévé teszi:

³ *Aeropagita Dionisios* a középkori egyházi hagyomány szerint Pál apostol által megtérített athéni filozófus volt, újabb kutatások szerint egy, az V. század végén élt, közelebről nem ismert egyházatya.

„Dionisios azonosítja az egyházat a világnak a Megváltó által végrehajtott új-jáépítésével. Az egyház maga az a rend, amelyben elrendeződik a bűntől megszabadított és az Istennel való harmóniába visszaállított teremtett világ. Az egész teremtett világ, mind a látható, mind a láthatatlan, hierarchikus összetételű, az angyaloktól kezdve az emberen, az állatokon, a növényeken át le az ásványokig. Mindezek az Istentől teremtett dolgok a maguk módján részt vesznek az Isten jóságában... *Krisztus egyháza*, mint olyan intézmény, amelyen keresztül Isten e világot elárasztja a szeretet világosságával, *eggyé olvad a teremtett világ egészével*. Azt mondhatnók, hogy az egyház a kegyelem által megújított kozmikus életet szervező rendszer.

Az egyház két rend hierarchiájából áll: az egyik a láthatatlan, a másik a látható világnak felel meg.

A láthatatlan világ mennyei hierarchiája az angyaloknak három fő- és azon belül három alcsoportra, összesen kilenc hierarchikusan elrendezett csoportra való felosztását tartalmazza.

A látható világ hierarchiája a embereknek a mennyei minta szerint való elrendezését mutatja. Az embereknek két fő rendje van. Az első az egyházi rend, mely három fokból áll; püspökökből, papokból és diakonusokból. A második a hívők rendje, mely ismét három kategóriát tartalmaz: a keresztyén élet kezdőit, haladóit és tökéleteseit.

A hierarchiák feje Jézus, aki vezeti és kormányozza fennakadás nélküli menetüket. Minden egyes hierarchia, mind a mennyei, mind a földi, az Istent utánozza vagy akaratát követi.”

Ez Areopagita Dionisios tanításának lényege. Központi vonása az, hogy egynek veszi a teremtett világ természeti rendjét a Krisztus egyháza váltságrendjével, illetőleg az előbbit az utóbbiban feloldva és megnemesedve látja. Nichifor Crainic ezt a gondolatot viszi tovább és építi rá a társadalmi és nemzeti kérdésben elfoglalt álláspontját:

„Az egyház ez átfogó hierarchikus rendszerében való élet a szeretet egységében való élet. *Az ortodoxia egyforma módon öleli magához az embereket, természeti adottságaikra és tehetségükre való tekintet nélkül. Nem ismer el társadalmi osztályokat vagy kiváltságolt csoportokat.* Más vallásos alakulatoknak az a hibája, hogy csak bizonyos társadalmi osztályokra támaszkodnak, idegen az ortodoxiától. A kommunisták, valamint Krisztus megveszekedett ellenségei, mint amilyenek a zsidók is, azt állítják, hogy az ortodoxia tartja fenn a kapitalista burzsoáziát. Hogy mennyire alaptalan ez az állítás, azt bizonyítja ama tény is, hogy keresztyén tőkés polgárosztály nem nagyon létezik. A pénzintézeti, ipari és kereskedelmi tőke Romániában legnagyobb részét a zsidók és az ortodox egyháztól idegen hitűek kezében van. S azok a kevesek közülünk, akiket kapitalista burzsoáknak lehet tekinteni, ahhoz a politikai alakulathoz tartoznak, amelyik az egyház legnagyobb ellenségének lenni bizonyította magát, amikor szekularizálta azokat a birtokokat, amelyekből az egyház önmagát fenntartotta. Ha az egyháznak valamelyik, úgynevezett társadalmi osztály mellé ki kell állania, úgy ortodox szellemének megfelelően éppen az a »proletariátus« lesz az, amelyet az ördög fiait eltévelyítettek és az egyház ellenségévé tettek.

Ugyanilyen időszerű és ugyanilyen rosszul értelmezett kérdés az ortodoxia és a nacionalizmus viszonyának a kérdése. Igaz az, hogy Krisztus egyházában »nincs

görög és nincs zsidó», mivel a föld minden népei számára van hely a kozmikus arányú szervezetben. De vajon e lelki univerzalitás megszünteti-e a természeti formák sajátosságát, amelyet az élet a maga végtelen változatosságában mutat. Ha elfogadjuk azt, hogy az ortodoxia szellemi egyetemessége a teremtett rend birodalmának az uniformizálódását jelenti, akkor azt kellene hinnünk, hogy az Isten, aki a világot változatosságban teremtette és minden egyes dolgot külön képességgel ruházott fel, most a saját alkotása ellen fordult. Ennek a feltételezése azonban lehetetlenség. Az ortodoxia a lélekben való egységre tör, de ennek a megvalósítására a természetben adott sokféleségből indul el. Az Úr tanítványai, akik megindultak az apostolság útján, nem gondoltak arra, hogy a nemzeteket leszorítsák egy valamilyen eszperantó használatára, hanem Isten kegyelme erőt adott nekik arra, hogy minden nép számára a maga nyelvén prédikáljanak. A katolicizmus, mely különböző népek számára az egy és ugyanazon latin nyelv használatát írja elő, nem veszi tekintetbe a Lélek kitöltetésének csodáját. Az ortodoxia alárendeli magát e csoda jelentésének, tiszteletben tartva minden egyes népnek a nyelvét és etnikai sajátosságát. A nemzetek tehát a teremtett természetnek egymástól különböző egységei s mint ilyenek vesznek részt az egyház hierarchikus szervezetében. Aeropagita Dionisios az angyalok munkaköréről beszélve, arra tanít, hogy minden városnak és minden nemzetnek megvan a maga külön vezérlő angyala. Más szavakkal: *a nemzetek természeti egységei, mint ilyenek, vesznek részt a keresztyén szellem hierarchikus életében.*”

A teológiai polémia minden keresése nélkül, újólá csak a jobb megértés érdekében, bizonyos megjegyzéseket kell ehhez a tanításhoz fűznöm. Areopagita Dionisios páneklézianisztikus elmélete Krisztus egyetemes királyságának evangélium igazságát igyekszik szemléltető módon elénk állítani. Való igaz az, hogy az evangélium tanítása szerint, az idézett pütkösi történet értelme szerint: – Krisztus a maga egyetemes királyságát nem a nemzetek megsemmisítése, a teremtési rendben adott nemzeti-lelki sajátosságok eltüntetése által akarja megvalósítani. Pütkösd idézett nemzeti csodája – hitünk szerint – valójában Istennek azt az akaratát fejezi ki, hogy minden nemzet megtérjen, megtisztuljon és éljen, ezért az egyháznak, minden egyháznak elsődleges nemzeti feladata, hogy mindenkor figyelmeztesse a nemzetet, annak vezetőit és népét a maga bűneire, felhívja a bűnbánat tartására és a kegyelem alapján rámutasson a nemzeti újjászületés útjára. *Az egyház nemzeti szolgálata: a természetében, lényegében megromlott nemzet átminősülésének a szolgálata.* Úgy érezzük, hogy ez az álláspontunk, az egyház és a nemzet viszonyának ilyen módon való értelmezése, eltér attól az állásponttól, amit Nichifor Crainic az ortodoxia és a nemzet viszonyáról megállapít. Gondolatrendszere szerint: *az egyház kozmikus világába a nemzet, mint természeti egység, szervesen tagolódik bele.* A teológiai terminológia mi szerintünk való értelmében ez az álláspont azzal a veszéllyel járhat, hogy amikor az egyház a nemzetet, mint *természeti* egységet ismeri el és mint ilyent illeszti be a maga világába, azzal együtt elfogadta és szankcionálta a nemzet *természeti* mivoltába beletartozó nemzeti önkényt, önzést, bünt és hatalomvágyat is.

Nem bíráltképpen, hanem szemléltetésül írtuk le ezeket, hogy a mi evangéliumi teológiai állásfoglalásunk pontos leszögezésének tükrében meg tudjuk állapítani a román nacionalizmus ez ortodox teológiai alapvetésének a sajátosságát. Az etikus és a misztikus út ellentéte és párhuzamossága látszik meg a két felfo-

gásban. A nyugati kereszténységnek – és itt csak megvalósításbeli különbség van anglikán, római és protestáns egyházak között – a nemzeti életben való szolgálata: etikai nemzetnevelés. A görögkeleti kereszténység – misztikus jellege szerint – a világ és az egyes nemzetek megújulásának az útjaul nem a bűn öntudatosításának és az ellene való, döntés elé állító harcnak az útját ismeri el. Ez a világ s benne a nemzetek már benne vannak abban a nagy kozmikus egységben, az egyházban, melynek az élete nem tudatosítható módon, misztikus módon halad a teljes megújulás felé; itt tehát nem a mindennapi élet döntésére és harcára, erkölcsi megújulására van szükség, hanem csak bele kell állani az átalakító erőknek abba a misztikus módon áradó s e világot átalakító folyamába, mely az egyház életén, liturgiáján, az elmélyülésen és az imádságon át közvetítetik.

Adatokat kellene itt felsorolnom arról, hogy ez az ortodox szellemi világkép és világnézeti állásfoglalás miként hódít a mai román szellemi életben belül, miként szorítja ki onnan a szekuláris és liberális szellemet, és hogy miként teremti meg a mai román szellemi élet új arculatát. A *Gândirea* szellemiségének a román életben való diadalútját kellene itt leírni; részletes kifejtés helyett azonban csak utalhatok rá. Ennek az új szellemiségnek a legmagasabb kifejezője Lucian Blaga szintetikus román filozófiája, mely ma már az Akadémiát is meghódította. Ugyancsak ez a világnézeti állásfoglalás az, amely napjainkban lehetővé teszi egy új román történelemszemléletnek a kialakulását, mely egyfelől elbír egy, az eddiginél gondosabb történeti-kritikai látásmódot és mégis nemzeti-ortodox szelleménél fogva építő jellegű, mivel alkalmasabb a román szellemiség és öntudat múltbeli megjelenési formáinak a számbavételére, – amint ez a Iorga utáni történetíró nemzedék, P. P. Panaitescu és C. C. Giurescu munkájában látszik. Ez az állásfoglalás jelenik meg művészeti síkon Demian Tassy ortodox motívumú és szellemű pikturájában. És így tovább.

POLITIKAI SÍKON mit hozott ez az ortodox gyökerű, új román nemzeti kultúra? Ez a kérdés vetődik fel, hiszen a nacionalizmus elsősorban közéleti és politikai jelenség.

Meg kell állapítanunk legelőbb, hogy a *Gândirea* mögött álló mozgalom ma kizárólagosan szellemi mozgalom, mely az ortodox szellemű román élet kérdéseit igyekszik mindenekelőtt felvetni és tisztázni. Politikai síkon is csak állásfoglalásával, elveivel, kidolgozott elméletével találkozunk, nem pedig annak a mozgalmi vagy pártpolitikai megvalósításával. A *Gândirea* szellemi mozgalmának az érettségét és teljességét mutatja azonban az, hogy állásfoglalását végiggondolta s kialakította már alapelveinek és a mai romániai helyzetnek megfelelő sajátos politikai elvrendszerét is. Az általános elveket Nichifor Crainic a *Gândirea* 1937. márciusi számában foglalja írásba Kereszténység és fasizmus címen; részletes kifejtését pedig az etnokrata állam programjában adja meg, mely először a *Gândirea* irányzatát népszerűsítő hetilapban, a *Sfarmă-Piatra*-ban jelent meg (1937. május 20. – június 17., III. évfolyam, 77–81. számokban), majd külön kis füzet alakjában is.

A keresztény világnézet, mindenféle alakjában, az ember függő mivoltának az öntudatosítását célozza és az emberi élet összhangban lévő fejlődését az életet szabályozó erőknek való öntudatos önálrendelésben látja. A közösségi életben ez a gondolkodás nem az egyének szabad, egyezményes társulását találja, hanem

bizonyos objektív akaratot fedez fel benne és a közösség tagjainak a közösségben kifejeződő életérdek, objektív akarat iránti engedelmességet írja elő. Ez a felismerés a jogállam és a kultúrállam között, a kultúrállam melletti állásfoglalását indokolja. Nichifor Crainic a fasizmusban látja azt az államformát, mely a keresztény gondolkodás szerint a leghelyesebb, ez hangsúlyozza ugyanis a leghatározottabban ezt a közösségi életben megtestesülő objektív akaratot. Az az objektív akarat azonban, mely az állami közösségen át megvalósulásra tör és az állami közösségben a tagok életének intézményes szabályozását követeli magának, nem Krisztus Király akarata, mivel akkor egy teokratikus államforma megvalósulásáról volna szó, hanem ismertett alaptételéből kifolyólag, a nemzet akarata. És mivel az egyház e világban nemzeti egységekben jelenik meg, a nemzet akarata. És mivel az egyház kozmikus egészébe a nemzet, mint *természeti* egység, tartozik bele, az államban a nemzetnek nem az alkotó, nem a szolgáló, nem a szeretettől vezetett, – itt látjuk az etikus elem hiányát – hanem a *hatalmi* akarata fejeződik ki. Ily módon alkotja meg a jogállammal és a demokratikus felépítésű állammal szemben az etnokrata államnak a fogalmát, mely a nemzetnek – a történeti azonosságnak, vércsoviságnak, lelki egységnek és jövőre irányuló akaratnak értelmezett nemzetnek – a hatalmi akaratát kell, hogy kifejezésre juttassa. Rövid megfogalmazásban: „*a román etnokrata állam a román nép hatalmi akaratának a kifejezője*”.

Az etnokrata állam a *nemzeti társadalom* összhangos megvalósítására törekszik. Itt fejt ki részleteiben azt az alapelvet, melyet ortodox világnézetében a társadalmi kérdéssel szemben elfoglalt. „A nemzeti társadalom egy egységes egész, mely nem harcban álló osztályokból, hanem különböző foglalkozási kategóriákból áll, melyek közül egyik sem magasabb és egyik sem alacsonyabb rendű, mint a másik, s amelyek, mint a nemzet életének organikus funkciói, kölcsönösen kiegészítik egymást. Az osztályok szétrombolják a nemzeti egységet, a foglalkozási-hivatási szervezetek összecementezik.” Így lesz a nemzetállami társadalom szervezésének első alaptörvénye a *korporatív rendszer*. A második alaptörvénye: a *nemzeti alapú számarányosság*. „A román nép nagy szenvedéseinek egyike az, hogy sok munkaágból vagy teljesen ki van zárva, vagy legalábbis előnytelen helyzetben van a kisebbségekkel és az országnélküli sehonnaiakkal szemben. Egy nép azonban csak akkor úr a maga házában, ha alkotóereje az összes munkakategóriákban kifejezést nyerhet. Az etnokrata állam éppen azért a munkának új jogrendjét fogja megalkotni, bevezetve az összes kézi és szellemi foglalkozásokba a nemzeti alapú számarányosságot.”

Az etnokrata állam harmadik alaptétele, mely ismét világnézetének egyházi-ortodox alapvetéséből következik: „*Krisztus törvénye – az állam törvénye*”. Ennek az érvényesítését pedig öt tétel leszögezése által reméli biztosítani:

1. az állami törvényhozás alkalmazkodni fog az egyház erkölcsi törvényeihez;
2. az államnak az életről vallott felfogása az ortodox egyház által vallott spirituális életszemlélet (a materialista életszemlélet elutasítása!);
3. az állami nevelés vallásos nevelés, eszménye tehát Jézus Krisztus;
4. az összes társadalmi, karitatív, szegénygondozó stb. egyesületek és munkák az egyház gondjaira bíznak;
5. az állam az egyházat a maga első funkciójának ismeri el.

A *kisebbségi kérdéssel* az etnokratikus állam programja sok helyen és bőven foglalkozik. Megoldására nem külön princípiumot alkalmaz, hanem ismertett

alapelveinek megfelelően oldja meg, illetve válaszolja meg. Tekintve, hogy a román állam a román nép hatalmi akaratának a kifejezője, állami és állami intézményi tisztviselő csak román lehet. „Az állam szerveinek hivatalait csak vér szerinti románok foglalhatják el. A dolgok természetének rendje szerint az etnokrata államot nem szolgálhatják heterogén elemek.”

Az ország kisebbségeinek nemzettársadalmi szervezkedéséről nem ír, de abban a tételében, melyben kimondja, hogy „a parlamentben a kisebbségeknek számarányuk szerinti képviselőjük lesz”, azt az elképzelést engedi sejtetni, hogy az ország új rendjébe beilleszkedő kisebbségeket, amelyek maguk felett az etnokratikus állam szuverenitásán kívül más szuverenitást nem ismernek el és nem fellebbeznek mindegyre nemzetközi fórumokhoz, nem mint más fajú kisebbségeket, hanem mint más fajú kisebbségeket, tehát belső autonómiával rendelkező zárt nemzettársadalmat tekint. E kisebbségi nemzettársadalom a maga életének békés kifejtésében nem zárhatja el a románság kifejlődésének útját, azért az ország egyes nemzetei a munkakorporációkban csak számarányuknak mértéke szerint vehetnek részt.

Politikai rendszerének harmadik alaptételével kapcsolatosan kisebbségi vonatkozásban csak annyit szögez le, hogy „a történelmi-kisebbségi kultuszok megtartják szabad vallásgyakorlatukat, ha megőrzik az állam iránti tiszteletüket és lemondanak a románok közötti prozelitizmusról.”

Az államnak azonban természetesen mindenütt és minden vonatkozásban vigyáznia kell arra, hogy megmaradjon a román elem fensőbbisége, azonban erre vonatkozólag leszögezi: „a kisebbségeken uralkodni nem kényszerítő rendszabályokkal, hanem számerőnkkel és minőségünkkel fogunk”.

IME a *Gândirea* irányzatának helye a román szellemi élet történetében, világnézete és politikai állásfoglalása. Az új értelmű román nacionalizmus legtisztább megnyilvánulása a *Gândirea*. Ha az itt előtárt ismertető munkán túl erdélyi magyarságunk közéleti tényezői és szervei valamikor a román nacionalizmus melletti vagy elleni komoly állásfoglalásra szánnák el magukat, állásfoglalásukat elsősorban a *Gândirea* irányzatában kifejeződő román nacionalizmushoz kell mérniök.

Mihály arkangyal légiója

A ROMÁN NACIONÁLIS MOZGALMAKRA fordítva tekintetünket, fel kell vetnünk a kérdést: ez az egyházi keretű, ortodox teológiai alapvetésű román nacionalizmus, amelynek a képét az előző két fejezetben körvonalaztuk, vajon csak egyes kiváltságosoknak, az egyházi és a kulturális élet vezetőinek a lelkében él-e vagy pedig széles tömegeket átfogó mozgalomban érvényesül? Ma sok társadalmi és politikai nemzeti szervezet agitál a román nép között: revízióellenes liga, Iorga professzor háború előtti kulturális ligája, a nemzeti keresztény párt (Cuza-Goga), Vaida numerus valachicus frontja, nem is beszélve arról, hogy a nemzeti jel-szavak hangoztatása és bizonyítása ma általános divat lett az úgynevezett román demokrata pártok között is: nemzeti-liberálisok (Gheorghe Bratianu), a liberálisok és a nemzeti parasztpárt jelentékeny része (ifjúsági szakosztály, moldvai frakció, Mihailache-Madgearu-közép). Nem tévedünk, ha azt állapítjuk meg, hogy ezek a csoportok és átcsoportosulások nem az új értelmű román nacionalizmus,

a vallási megújulásban kifejeződő román nacionalizmus képviselői. A liberális-demokrata korszak itt maradt folytatói ők, akik nem képesek megújulni, de jó helyezkedési technikával igyekeznek az új időket kavarázó szeleket vitorláik kifejlesztésére felhasználni.

Látásom szerint az egyetlen mozgalom, melyben több-kevesebb tisztasággal megvalósul az új értelmű román nacionalizmus, – az a mozgalom, amelyet a magyar közönség *vasgárda* néven ismer, s amely két év óta a *Mindent a házáért* nevű politikai pártszervezet keretében él s amelynek a tulajdonképpeni magva a *Mihály arkangyal légiója* nevet viselő ortodox hitű, nacionalista szellemű fiatalsági élcsapat.

E légió s a köréje szervezkedő mozgalom megismerésére a leghatalmasabb forrás a mozgalom „kapitányának”, *Corneliu Zelea Codreanu*nak 1936-ban Nagyszebenben megjelent munkája: „A légionáriusokért” (*Pentru legionari*). A könyv nem politikai elmélet, hanem önéletrajz formájában megírt mű, mely a román nacionalista ifjúságnak, az „1923-as nemzedék”-nek a történetét írja le 1919-től 1934-ig.

A *vasgárda* miköztünk főként zsidóellenessége és demokráciaellenessége révén ismert. Igazi megismerésére azonban csak akkor jutunk el, ha a szervezetében, elméletében, vezetőiben, sőt bizonyos tekintetben még a „fészkei”-ben is megnyilvánuló vallásos szellemet vesszük vizsgálat alá.

A ZSIDÓKÉRDÉSBEN *Codreanu* és mozgalma nem tesz mást, mint társadalmi és politikai tevékenységgé váltja át *Cuza A. C.* professzor elméletét. Az „1923-as nemzedék” a román nacionalis ifjúságnak az az élcsapata, mely 1923-ban jut el először nemzeti öntudatának első világos meg gondolásáig, négy éven át, 1927-ig, *Cuza* professzor politikai alakulatának, a nemzeti keresztény védelmi ligának, az éltető eleme. Ekkor azonban, belátva *Cuza* professzornak és öreg társainak a szervezési, mozgalmi ügyekben való ügyetlenségét, kiválnak e pártból. Mozgalmuk önálló szervezeti formát csak ebben az évben nyer, de a zsidókérdés, központi programpontjuk tekintetében mai napig sem távolodtak el attól a tanítástól és látásmódtól, mely *Cuza* professzor sajátja.

Látásmódról beszélhetünk, mivel ez az elmélet – nemzetféltésében – a zsidóságnak Romániába az utolsó 100 év alatt történt beözönlését egy csalárd utakon előretörő új honfoglalásnak mondja, amelynek végső célja Románia északkeleti, keleti és délkeleti részein egy új zsidó hazának a megalapítása. E politikai elmélet szerint Romániában ma nem a hivatalosan kimutatott 900.000, hanem másfél-kétmillió zsidó él. Ez a zsidóbetelepítés, amely fokozatosan húzódott északról délre, *Csernovicból* kiindulva le *Turnu-Severin*ig, a legrendszeresebb és a legborzasztóbb támadás, amely a románságot valaha is csak érte, s amely támadás ellen a románság mai napig nem gondolt a védekezésre. A zsidóság rendre kezébe kerítette a román kisipart és kiskereskedelmet, majd a nagyipart és a nagykereskedelmet, valamint a szellemi szabadpályákat is, s így a román középosztályt a szó szoros értelmében kiirtotta, judaizálta. Ennek pedig a nemzeti társadalomra nézve az a káros következménye, hogy így elszigeteli a nemzet vezető rétegét és megakadályozza annak a regenerálódását; más oldalról pedig kénye-kedve szerint süllyeszti le újjobbágy sorsba a földműves réteget. A zsidóság a nemzeti-ősi föld elidegenedésének a veszélyét és a városok tényleges, befejezett elidegenedését jelenti Romániában. A városok megszállása pedig a román élet gazdasági és kulturális gó-

cainak a zsidók általi birtokba vételéhez, a nemzet gazdasági és közművelődési életének a zsidók javára való kamatoztatásához vezetett.

A zsidókérdésnek, Cuza professzor tanítása szerint, egy megoldása van: annak a természeti törvénynek a helyreállítása, amelyet a zsidóság mai életformája megbont. Természeti törvény az, hogy minden nemzet élete egy meghatározott nemzeti földön, egy nemzeti hazában nyerje meg a kiteljesedését. A zsidóságnak azonban ma nincs hazája, tehát adni kell neki. Ki kell telepíteni a zsidóságot Romániából egy olyan földterületre, amelyet a zsidóság a magáénak tekinthet.

A DEMOKRÁCIA ELLENI KÜZDELEMRE a vasgárdát a zsidókérdésben elfoglalt álláspontja vezeti el. Keresi azokat, akiknek – mint a nép választott vezetőinek, képviselőinek – meg kellene látniok ezeket az égető veszedelmeket s vezetőniök kellene a védekezést. Őrállók helyett azonban megvesztegetett politikusokat talál.

Küzdelme így nemcsak a zsidók ellen, hanem a meglévő összes pártok és politikusok ellen, magának a *politiciánizmusnak* a jelensége ellen irányul. A politiciánizmus nem program, hanem lelkület, mely képes a legkülönbözőbb pártprogramok ruháját magára öltetni, de azért mindegyikben ugyanaz marad, a lényeg pedig: önzés, mely fölébe helyezkedik minden országos és nemzeti érdeknek. „A politikusok világa luxusban, állandó mulatozásban és csúf erkölcselenségben él egy nyomorgó és demoralizált nép országában”.

A vasgárda demokráciaellenessége abból alakul ki, hogy meglátják, hogyha a helyzeten segíteni akarnak, nem elég, ha csak személyek vagy pártok ellen küzdenek, magát a rendszert kell megváltoztatniok. Neller Mátyás⁴ világos látással állapítja meg, hogy a vasgárda mozgalmának igazi radikalizmusa abban a felismerésben van, hogy a liberális Európától átvett demokratikus államforma mérhetetlenül távol volt és távol van ma is a román nép sajátos világától. A román nép nemcsak hogy társadalmi, gazdasági, művelődési tekintetben nem volt megérett a demokráciára, hanem ez a jellegzetesen nyugati politikai életforma egyáltalában nem felelt meg keleti, misztikus és hierarchikus szemléletű világának. A demokrácia román földön elszakította egymástól a népet és az államot; megzavarta a nemzeti társadalom életegységét a pártagitációk által; kiölte a politikai felelősségérzetet a vezetőkből, kötelezve őket arra, hogy a tömeg kegyét és a nemzetközi tőke jóindulatát hajszojják minden áron; kialakította az önző és erkölcstelen politiciánizmust.

Ez a kritikai látás vezeti a mozgalmat oda, hogy már a maga kereteiből is igyekezzék a demokratikus-liberális szellemet kiölni. A vasgárda mozgalma 1927-ben nem alapszabály-alkotással és elnökválasztással kezdődik, hanem a kapitánynak egy napi parancsával. Egész szervezeti hálózatuk nem alulról épül ki felfelé, a tömeg kinyilvánított akarata alapján, hanem az egyéni felelősség, a közösségi munka és engedelmisség alapelvei szerint működik. Nem a kialakított helyi csoport választ magának vezetőt, hanem akinek ereje, képessége és megbízatása van, toboroz maga köré egy 3–13 tagú „fészket”, azt lehetőleg közös munkára fogja össze s annak ő a vezetője és parancsolója. Az egész mozgalomnak kétségtelen katonai jellege van s ezt még fokozza, hogy a fegyelmezettség nem külső rendszabályokon, hanem a mozgalom vallásos-aszkétikus tartalmán épül fel.

⁴ A vasgárda elméletei. Magyar Szemle, 1937., XXXI. kötet, 3. szám, 244–253. l.

A MOZGALOM VALLÁSI ELEMINEK a kialakulásában bizonyos haladást kell megállapítanunk. Jól kell ugyanis látnunk, hogy a Mihály arkangyal légiója ifjúsági mozgalomként indult, tehát nem előre pontosan meghatározott programmal s így útja egyes állomásain áthaladva mindegyre alakult és mélyült. Áll ez különösképpen mozgalmuk vallási elemei tekintetében.

Legelső tünete talán az volt, amikor a zsidóság ellen küzdő román diákság 1922. május 20-án megalakítja a „Keresztény diákok Egyesületét”, s az egész 1922–23. iskolai éven át egyetemi sztrájkot rendez a numerus clausus kiharcolása érdekében. A kereszténység itt mint *elkülönítő, külsőleges egyházi öntudat* lesz az új nemzedék mozgalmának a meghatározója. *Ettől kezdve az erkölcsi nevelés a mozgalomnak állandó törekvése, sőt törvénye.* A mozgalom megindítói tizenketten, amikor le voltak zárva 1924. telén a vácărești-i börtönben, megállapítják, hogy Románia megújításának az útja – az emberek belső megújítása. Ezt pedig önmagukon kezdik. Órák hosszat beszélnek bűneikről, és megállapítják a javulás útját és módját a maguk számára. A mozgalom vezére maga az etikai önnevelésnek ritka példája. Corneliu Zelea Codreanu az a teljes természetességgel vállalt önmegtagadó magatartása, mellyel elutasít magától minden szórakozást, – kávéházba, színházba, moziba, bálba, multságba mozgalma megindítása óta, 1924 óta nem jár – életének szakadatlan munkából, imádságból, böjtölésből kialakított rendje nagy hatással van a román ifjúságra. A mozgalom erkölcsi nevelése – *A Fészekvezető könyvecskéje* szerint – a munkára, becsületre, önmegtagadásra és fegyelemre való nevelésből áll. A mozgalomnak az ifjúság közti nagy átütő és átfogó erejét egyenesen ez az erkölcsi nevelői szellem magyarázza.

Mint harmadik tényező járult hozzá az ifjúság és mozgalom keresztény arcának a kialakításához a miszticizmus felébredése ebben az ifjúságban. Nichifor Crainic egyik tanulmányában erről az ifjúságról írva⁵ megállapítja, hogy ez az ifjúság a háború idején serdült fel, tehát már gyermekeveit meghatározza a halál titokzatos hatalmával való szembenezés. A zsidóság és a politiciánizmus elleni harcban, rengetegszer tartóztatják le őket, rengeteg szenvedésen mennek át s a szenvedések vallási miszticizmust ébresztenek bennük. Naponta imádkoznak a fogház kápolnájában s ott különösen Mihály arkangyalnak, a mennyei seregek vezérének az ikonja gyakorol rájuk nagy hatást, úgy érzik, hogy e mennyei tiszta harcos különös gondviselésébe veszi őket és harcukat, – s a börtönből kiszabadulva egész mozgalmukat Mihály arkangyal védnöksége alá helyezik. Meg kell azonban itt jegezmem azt, hogyha ez az ortodox vallási misztika uralkodó volta áll is a vezetőkre s ha Mihály arkangyal képe majd minden légionárius otthonában ott is van, mégis a légionárius mozgalom vallási jellegének kialakításában a misztikának sokkal kisebb szerepe van, mint a külsőleges egyházi öntudatnak és mint az előbb említett erkölcsi-nevelői szellemnek. Nem lesz nehéz felismernünk, hogy a vasgárda e vallási tartalmának egyházi öntudatán keresztül milyen közvetlen módon illeszkedik bele a „román egyház” egyetemes frontjába, vallási misztériuma pedig az ortodox vallási misztika világnézeti állásfoglalásához, a *Gândirea* irányzatához közelíti. Események és jelek mutatják más oldalról azt, hogy a román egyház hivatalos vezetői és a *Gândirea* eszmehirdetői állásfoglalásuk mozgalmi megvalósulását a vasgárdában látják.

⁵ Puncte cardinale în haos, 1–80. l.: Ifjúság és kereszténység.

Különösen hathat egy politikai mozgalom vallási jellegének a bizonyítása, azonban e tétellem alátámasztására idézem Codreanu könyvének egyik legszebb, mondjuk legtisztábban keresztény passzusát.

„*Mi a nemzet célja?* – Az élet? Ha az élet a cél, akkor közömbösek azok az eszközök, amelyeket a népek alkalmaznak életük megtartására. Akkor mind-egyik még a leggonoszabb is jó. Felvetődik a kérdés: mi vezeti az egyik nemzetet a másik nemzettel való kapcsolatában? A bennük levő állat? A bennük levő tigris? A tenger halainak vagy az erdő vadjainak a törvénye?

A végső cél nem az élet. *Hanem a feltámadás.* A nemzetek feltámadása a Megváltó Jézus Krisztus nevében. *Alkotás, kultúra nem cél, hanem csak eszköz a feltámadásban való részesedésre.* Annak a talentumnak a gyümölcse, amelyet az Isten ültetett a mi népünkbe s amelyikért felelősek vagyunk. El fog jönni az idő, amikor a föld minden népei feltámadnak összes halottaikkal, királyaikkal és császáraikkal együtt. Minden népnek meglévén a maga helye az Úr trónja előtt. Ez a végső momentum, a halottakból való feltámadás, ez a legmagasabb és legnagyobb cél, amely felé törekedhetik egy nép.”

A vasgárda vallási jellegének a bizonyítása azonban szintén nem akar állásfoglalás lenni, szigorúan a tárgyilagos adatközlés határai között elhelyezkedő megállapítás, amelyre szükség van, mivel kétségtelen, hogy a vasgárdát napi sajtónk nagy része csak a túlzásai oldaláról mutatta be és különben is a *Gândirea* irányzatának az ismertetésénél világosan látszott, hogy ez az ortodox alapú nacionalizmus sem ment a nemzet „hatalmi akaratának” a hangsúlyozásától. Ha pedig ezt a krisztusi elvek elméleti kifejtésében is le lehet írni, mennyivel inkább következhetnek be túlzások és kilengések e hatalmi akarat követelésében és gyakorlásában. Mihály arkangyal légiója, – bár politikai párt, – mégsem rendelkezik pontosan meghatározott programmal. Egyelőre nem kíván más lenni, mint az új románság nevelő iskolája és szervezete. Az országnak nem új programra van szüksége, – mondják, – hanem új emberekre.

E HÁROM CSOPORT állásfoglalásában áll előttünk az új értelmű, ortodox hitű román nacionalizmus. Hatalmas erőket felszabadító és hömpölygető jelenség-folyam. S ahogy tekintetünk róla magunk felé fordul vissza, ennek az adatközlő írásnak az esetleges folytatására nézve, ide jegyezzük azt a véleményünket, hogy az új értelmű román nacionalizmus melletti vagy elleni állásfoglalásra csak az eljövendő, új értelmű magyar nacionalizmus mozgalma lesz hivatott.

JUHÁSZ ISTVÁN